УДК 37.0

Головкова М.М.

СИСТЕМА ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ С.І.МИРОПОЛЬСЬКОГО

Актуальність дослідження. Перед сучасною педагогікою все гостріше постає проблема гуманізації освіти, вдосконалення духовної культури молоді. У силу цього, питання естетичного виховання в умовах оновлення суспільства набуває особливого значення. Час збагатив педагогічну практику новими знахідками, виникло чимало альтернативних навчальних закладів і програм. Усі вони побудовані на сталих засадах. Український народ має у своєму арсеналі велику педагогічну спадщину, що здатна будувати нашу практику на національному ґрунті.

Однак, політизація мистецтва, яка відбулася у 20-30 роках відобразилася і на навчально-виховному процесі, що привело до забуття педагогічних досягненнь і досвід використання духовних функцій мистецтва. Зараз, коли національна культура українського народу відроджується, вивчення ідей педагогів минулого стає актуальним. Значний внесок у розробку теорії і практики естетичного виховання зробили відомі українські педагоги: П.П.Білецько-Носенко (один з перших в Україні розробив систему естетичного виховання), І.П.Котляревський, І.Ф.Тимковський, М.М.Коцюбинський,

І.А.Ставровський, К.В.Єльницький, М.Манасєїн, Л.М.Модзалевський тощо.

Робота виконана згідно загального плану науково-дослідної роботи Мелітопольського державного педагогічного університету та практичних завдань кафедри педагогіки та педагогічної майстерності з підготовки майбутніх фахівців.

Мета статті полягає у висвітленні поглядів С.І. Миропольського на завдання, напрями та засоби естетичного виховання.

Результати дослідження. Особливе місце в плеяді народних педагогів України XIX століття посідає С.Ї.Миропольський, педагогічна творчість та система естетичного виховання якого має велику цінність і для сучасної науки. Аналіз педагогічної спадщини Сергія Іринейовича Миропольського свідчить про те, що естетичне виховання він вважав одним з “важливих і складних сторін системи людського виховання”. Його велику роль у формуванні особистості пояснював тим, що естетичне виховання залучає людину до світу прекрасного, допомагає повніше відчувати, розуміти прекрасне в оточуючому житті, цінити твори справжнього мистецтва, “облагороджує народ, розвиває в ньому свіжі, здорові інстинкти, привчає його відвертатися від усього брудного і грубого”.

Як бачимо, призначення естетичного виховання С.І.Миропольський бачив у тому, щоб:

а) “відвести народ від насолод мерзотних, грубих і привести до насолод високих і гідних людини”;

б) навчити знаходити в цих справжніх насолодах смак, задоволення;

в) зробити цю насолоду потребою;

г) піднести сутність людини, розвинути в ній свіжі, здорові інстинкти;

д) увести людину у “світ вишуканості, ідеальної правди та свободи духа”.

Як показав аналіз педагогічної спадщини С.І.Миропольського, під естетичним вихованням він розумів процес формування у людини здібностей сприйняття і правильного розуміння прекрасного, вироблення естетичних понять, смаків, ідеалів. Мету естетичного виховання Миропольський убачав у “служінні істині, добру і красі” [4, с. 49] С.І.Миропольський справедливо вважав, що естетичне виховання покликане вирішувати безліч різноманітних завдань: розвиток естетичних задатків, здібностей, естетичного сприйняття, задоволення художньо-естетичних потреб, виховання естетичного почуття, формування естетичного ідеалу й естетичного смаку.

Заслугою Миропольського є те, що він увів у науковий оббіг такі категорії естетичного виховання, як “естетичне сприйняття”, “естетичні потреби”, “естетичне почуття”, “естетичний ідеал”, “естетичні задатки”, “естетичний смак”.

Естетичне сприйняття, на думку С.І.Миропольського, полягає в умінні помітити прекрасне в природі, мистецтві, людині, побуті. У кожній людині, “в якої є хоч трохи почуття прекрасного”, як вважав педагог, яскраво виражена естетична потреба.

Естетичне почуття С.І.Миропольський визначав як почуття, що виникає в процесі сприйняття прекрасного і виражає ставлення людини до прекрасного. Під естетичним ідеалом він розумів зразок, для досягнення якого треба прагнути і з позицій якого треба оцінювати оточуючий світ.

С.І.Миропольський підкреслював, що на базі естетичних знань, естетичних задатків, естетичних здібностей, естетичних потреб, естетичного почуття, естетичного ідеалу формується естетичний смак,

показником якого він вважав якість вибраних творів мистецтва, високу вимогливість до них з позицій естетичного ідеалу.

Вивчення науково-методичних робіт і педагогічної діяльності С.І.Миропольського дало підставу для виділення найбільш суттєвих напрямів естетичного виховання: використання краси православного церковного богослужіння, засобів мистецтва та залучення дитини до природи.

Найбільш важливим напрямом у роботі з естетичного виховання, в силу своєї глибокої релігійності, С.І.Миропольський вважав використання краси православної церкви і церковного богослужіння, “бо саме вона вразила наших посередників, випробувачів віри і привела їх до істини”. Реалізацію цього напряму педагог вбачав:

а) у частому відвідуванні учнями церкви, “насолоджуючись її неземною красою”. Рекомендував “при першому ударі дзвону поспішати до храму першим і виходити з нього останнім, отримавши благословення свого духовного батька”. Миропольський вважав, що саме в храмі дитину вражає велич оточення, грандіозність архітектури, а обличчя святих, зображення минулих подій настроюють “душу людини, що молиться, благоговійно і урочисто”, роблячи її більш сприятливою до релігійних вражень. Він підкреслював, що саме молитви, пісні приваблюють дитину, відкривають її душу для молитви, віри та кохання і, тим самим, сприяють естетичній насолоді;

б) не менш важливим, на думку Миропольського, є знайомство дитини з різноманітними обрядами та звичаями православної церкви, додержання різних церковних свят. Так, наприклад, прибирання кімнат зеленню та квітами у день Святої Трійці, додержання різних звичаїв, поєднаних з вербною неділею тощо. Радив привчати дітей у “День прощення” перед Великим Постом просити вибачення в рідних, у товаришів, привчати їх у певні дні обов'язково

молитися за померлих, згадувати у своїх молитвах імена народних героїв, які віддали своє життя за Батьківщину, а також імена улюблених письменників, музикантів, художників і т.д. Необхідність дотримання всіх цих порад Миропольський пояснював тим, що різноманітні народні звичаї і національно-релігійні обряди особливо доступні для вразливої поетичної душі підростаючого покоління і залишають у ній на все життя "добро та примирення, які за своєю суттю є прекрасними і захоплюючими";

в) важливим засобом естетичного виховання С.І.Миропольський також, як і С.А.Рачинський, М.Манасєїн, Л.М.Модзалевський, висував церковний спів і церковне читання. Він вважав, що у зв'язку з тим, що ці предмети входять у коло предметів, які викладаються в початковій школі, то і їх виховний вплив підсилиться ще більше, якщо вони з шкільного предмета зробляться знаряддям живої участі дітей у церковному богослужінні. Для цього він радив обидва ці предмети викладати практично, щоб учні могли швидше відчути радість примирення цих мистецтв на ділі.

Дієвим напрямом естетичного виховання С.І.Миропольський вважав виховання за допомогою мистецтва, яке, на його думку, загострює в школярів естетичне сприймання життя, допомагає більш глибокому засвоєнню оточуючих явищ, збуджує творчі сили учнів, робить доступним процес художньої творчості. Найкращим і найдоступнішим засобом естетичного виховання за допомогою мистецтва С.І.Миропольський вважав музику, співи, театральне мистецтво, живопис, тому що саме вони, входячи в життя та побут людей, є вираженням їх хвилювань і почуттів, завдяки чому збагачується їх емоційний досвід. Саме цьому напряму присвячено більшість його праць.

У роботі "Навчання співам у народній школі" (1882 р.) С.І.Миропольський уперше в комплексі визначив психолого-педагогічне, національне, практичне, художнє і освітнє значення естетичного виховання, зокрема музики. С.І.Миропольський, так само, як і Піфагор (IV- V ст. до н.е.), вважав музику головним засобом і метою естетичного виховання, вказував, що вона є найдоступнішим засобом, що облагороджує життя, дає можливість для розумної і живої насолоди. Він справедливо стверджував, що музика – не тільки мова почуття, а й засіб для більш повного вираження ідей розуму, поглядів, переконань.

Одним з дійових засобів естетичного виховання С.І.Миропольський вважав народну пісню, яку назвав "ідеальним втіленням історії народу". Він писав, що саме в народній пісні відображено минуле народу, в ній – його погляди на життя, в ній – його кращі переконання і надії. Велике значення для розвитку художнього смаку народу мають думи, історичні пісні, бувальщини, які виконують кобзарі, а також твори українського поета Т.Г.Шевченка.

Слід особливо відзначити, що ідеєю народності прийнято вважати всю педагогічну спадщину С.І.Миропольського. У розробці питань естетичного виховання він продовжив ідеї Герцена і Добролюбова, які раніше зробили спробу обґрунтувати принцип народності в мистецтві. Сергій Іринейович, так само, як і вони, стверджував, що справжній художник не може творити відірвано від народу.

Одним із найдоступніших засобів розвитку "художньості" С.І.Миропольський вважав хорові співи. У книзі "Про музичну освіту народу в Росії і в Західній Європі" Миропольський вказує, що й опера "є вищим проявом єдності слова і музики, почуттів, бажань і драматичних суджень".

Особливу роль в естетичному вихованні, так само, як і І.П.Котляревський та М.Ф.Бунаков, С.І.Миропольський відводив

театральному мистецтву, грі актора. Він виступав проти тих поглядів, де театр вважався, як “додаток роскоші”, і був упевнений у тому, що хороший театр – як хороша школа, наука, книга, а вплив його, інколи, навіть сильніший, глибший і ширший.

Одним з ефективних виховуючих засобів мистецтва в усі часи вважали живопис. Знайомству з ним С.І.Миропольський, як і В.Г.Білинський, К.Д.Ушинський, М.Ф.Бунаков і К.В.Єльницький, надавав великого значення особливо картинкам, які, на його думку, виражають “природню талановитість”, гумор, сатиру, розум великого народу і відрізняються гостротою, жвавістю, своєрідністю.

Цікава позиція Миропольського відносно відвідування художніх виставок. З одного боку, він відводив цьому особливе місце у вихованні дітей, а з іншого -ставився до них з “підозрою”, тому що вважав, що російські художники майже всі “охоплені заразою близорукого реалізму”, а лубочні картини, на жаль, часто створюють необдаровані люди.

Своєрідним засобом естетичного виховання С.І.Миропольський вважав не тільки релігійне, а й світське читання. У роботі “Дитяче читання” він підкреслював, що метою читання є виховання уяви, доброго почуття, “поселення в душі дитини яскравих, реальних, переважно світлих образів, а не одне займання порожнього дозвілля”.

Більшість педагогів XIX століття – В.Г.Білинський, М.Г.Чернишевський, М.Ф.Тимківський, О.І.Герцен, М.О.Добролюбов, І.П.Котляревський, М.М.Коцюбинський, М.Ф.Бунаков, М.О.Корф та інші, надавали великого значення читанню як засобу естетичного виховання. Читання буде мати дійсно виховуючий характер, якщо воно, за образним висловом С.І.Миропольського, буде “виразним, витонченим”, “естетичним”. Цей термін вперше ввів у науковий оббіг С.І.Миропольський у 4-му виданні книги “Навчання грамоті” у 1891 році,

де сформулював і вимоги до естетичного читання: “простота, природність, щирість”; у читанні не повинно бути фальші, “чого не відчуваєш, того не висловлювати”; кожна людина настільки повинна себе поважати, щоб не принижуватися до неправди, не шукати того, чого немає в душі.

Актуальним на сьогодні може бути і запропонований С.І.Миропольським такий шлях естетичного виховання, як знайомство з історією розвитку народної художньої творчості в живопису, музиці, архітектурі, у вивченні рідного слова. Особливе місце, як і його сучасник Модзалевський, Сергій Іринейович відводив знайомству з історією церковної музики, порівнюючи її з церковною музикою західних храмів і вказуючи до якої “потворної штучності і відсутності смаку дійшла вона в католицьких церквах”.

Необхідним напрямом роботи з естетичного виховання С.І.Миропольський вважав зміну побуту селян, тому що зовнішні обставини в житті селянина, в більшості випадків дуже захоплюючі. Ще К.Д.Ушинський стверджував, що силі впливу природи на формування молодої душі не може протистояти навіть педагог. Підтримуючи цю точку зору, С.І.Миропольський одним з напрямів естетичного виховання висував залучення дитини до природи, цієї великої вчительки, що збуджує в людині почуття краси, гармонії, величі, неосяжності.

Як для XIX століття, так і сьогодні актуальною є пропозиція С.І.Миропольського щодо створення “Спілки опіки художньої освіти народу” (1882 р.). Оскільки в справі естетичного виховання поодинокими зусиллями зробити щось неможливо, то необхідна жива участь з’єднаних сил і засобів. На чолі цієї спілки, на думку педагога, має стояти “Спілка любителів російської словесності”, а уривчасті, хоч і суттєві дослідження не можуть заповнити цю прогалину. Як бачимо, “Спілка” з одного боку присвятила б свої засоби та сили вивченню народного мистецтва і

творчості в різноманітних його проявах, а з іншого - використала б зусилля та засоби, щоб

а) дати народу “душевні видання наших кращих письменників, по можливості художньо ілюстровані”;

б) створити для народних мас здорову розумову їжу, яка б замінила брудні і паскудні видання сучасного книжкового ринку;

в) розпочати видання народних картин, які художньо виконані і можуть дійсно сприяти естетичному розвиткові народу;

г) зайнятися створенням народних театрів, відпрацюванням для них вибраного репертуару;

д) видавати музичні поради для навчання поодинокому і хоровому співу;

е) видавати недорогі збірки хорів, доступних для народних мас.

Крім того, С.І.Миропольський вважав, що до складу “Спілки” мають входити літератори, композитори, представники живопису, архітектори, а також видавці. Він писав, що це була б національна спілка, “де всім знайдеться справа і де кожний може принести користь у сумі загальної праці для художнього розвитку міста”.

Висновки. Таким чином, в історії вітчизняної думки зроблено реальний і вагомий крок щодо художнього обґрунтування, відбору змісту естетичного виховання, окреслення кола знань, вмінь, необхідних для формування естетичного смаку.

Органічна єдність загальної культури, професійних знань і вмінь дали можливість видатному педагогу другої половини XIX століття С.І.Миропольському одному з перших розробити цілісну систему естетичного виховання, що ґрунтується на принципах релігійності, народності, людяності, природовідповідності, яка не втратила своєї актуальності і в наш час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Миропольский С.И. К вопросу о материале для детского чтения / С.И.Миропольский // Семья и школа. – 1876. – № 3. – 124 с.
2. Миропольский С.И. Краткий учебник и метод преподавания по нотам / С.И.Миропольский // Семья и школа. – 1876. – № 7. – 214 с.
3. Миропольский С.И. Обучение пению в народной школе / С.И.Миропольский // Журнал Министерства Народного Просвещения. – 1877. – № 189. – 142 с.
4. Миропольский С.И. О музыкальном образовании народа в России и в Западной Европе / С.И.Миропольский. – Спб, 1892. – 128 с.
5. Миропольский С.И. Музыкальная грамота для всех: учебник пения для народних школ / С.И.Миропольский. – Спб, 1892. – 312 с.

АНОТАЦІЯ

Головкова М.М. Система естетичного виховання С.І. Миропольського. У статті подано погляди видатного вітчизняного педагога С.І.Миропольського на систему естетичного виховання; визначено роль естетичного виховання в розвитку та формуванні дитини.

Ключові слова. *Процес естетичного виховання, категорії естетичного виховання, мистецтво, народність, релігійне виховання, релігійні традиції.*

АННОТАЦИЯ

Головкова М.М. Система эстетического воспитания С.И.Миропольского. В статье представлены взгляды выдающегося отечественного педагога С.И.Миропольского на систему эстетического воспитания; определена роль эстетического воспитания в развитии и формировании ребенка.

Ключевые слова. *Процесс эстетического воспитания, категории эстетического воспитания, искусство, народность, религиозное воспитание, религиозные традиции.*

SUMMARY

Golovkova M.M. System of ethetic upbringing of S.I. Miropolsky. The views of an outstanding home educator S.I. Miropolsky are presented in the article; the role of ethetic upbringing in the development and formation of a child is defined.

Key words. *Process of aesthetic education, categories of aesthetic education, art, nationality, religious education, religious traditions.*

своєрідності однокрилом, добре розуміючи, що птах подібної будови просто не злетить.

Так, щонайглибше знався на цьому геніальний син українського народу Костянтин Ушинський. Досліджуючи та порівнюючи різні системи освіти, він писав: "Незважаючи на схожість педагогічних форм усіх європейських народів, у кожного з них своя особлива національна система виховання, своя особлива мета і свої особливі засоби досягнення цієї мети". Він також віддавав належне німцям за те, що вони у педагогіці "з найбільшою послідовністю провели свою національну ідею, ідею німецького життя від елементарної освіти до своїх факультетських кафедр".

Мета: проаналізувати дослідження вчених із зазначеної проблеми, знайти цілісний підхід до розвитку художніх здібностей школярів, студентів – дизайнерів.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Природу художньо-творчою активності дитини ми розглядаємо в найбільш широкому енергетичному полі, як інстинктивний, "генетично фіксований" полюс, в якому філогенетичні сили можуть відігравати визначене природою загальновидове забарвлення (А.В.Бакушинський, Е.Берн, А.Н.Леонтьєв, З.Фрейд, В.С.Шубинський та інші).

Психологічні закономірності людського мислення, які обумовлюють тяжіння до цілісного збагачення світу, осягнення мистецтва як цілісного феномену, перебувають в полі розгляду вчених.Загадка глибинної спорідненості різних видів мистецтв хвилювала багатьох мислителів минулого, які намагалися її осмислити й пояснити (астроном Й.Кеплер і фізик І.Ньютон, письменник Й.В.Гете і філософ Р.Штайнер, художник В.Кандинський і композитор Р.Вагнер).

Результати дослідження та їх обговорення. Предметна система шкільного навчання з його інформаційною домінантою, культом і одночасною недооцінкою емоційно-образних і практично-творчих